

BIZTATÁS MAGAMNAK*

SINKÓ ERVIN

Sirass, sirasd meg halottaiddat, akik már a föld alatt; sirass, sirasd meg a távoli és közeli élőket, kikről nem tudod, nincsenek-e valahol már föld alatt; sirass, sirasd meg azokat az élőket is, akiknek élniük kell, holott életük nem élet; sirass, sirasd meg tékozló könnyel még a bolhás vörös kutyát is, aki irgalmatlan éhségtől kergetve félőrülten kóvályog szemetes ládák tövében és alig kevésbé éhes a nála is hazátlanabb embereknél.

Takarj be részvétellel mindenkit, aki él, mert soha eléggé tékozló nem lehetsz.

Aki már nem tud tékozolni, zsugorodóban az élete, s jobb a pokol tüzében égni, de égni, mint kihűlt szívvel kuporogni.

Kinek van sírni- és kinek van siratnivalója, ha nem neked?

Aki nem meri a szívét eltékozolni, az eltékozolja életét.

Nem látta még az a csillagok fényét, aki nem tudja, hogy milyen a sötétség. A sötétségtől pedig ne félj. Még az ellenséged is neked szolgál és a szenvedéssel is, ha nem félsz tőle, erődde válik, mint borrá a szőlő s mint az étel, amit eszel, vérré.

Emlékezz rá: őszöd az égő csipkebokorban — a csipkebokorban, mely égett, de a tűz nem emésztette meg — látta meg először azt az istent, aki a te néped istene. Ne félj a tüztől, szeresd, hogy égsz — és légy világosság.

Amíg tudsz tékozolni s amíg az élet eltékozoltatja veled éveid és napjaid: addig élsz.

Az újszülött sírása az élet örömrivalgása: ha nem sír, nem él. Szeresd a sorsod és nem vagy elveszve. Addig, amíg nem kezded magadat siratni, jól tékozod könnyeidet. De rosszul tékozolja részvétét, aki magát sajnálja.

Aki magát sajnálja, az elveszti azt az istent, aki tűz, égő és világító. Aki magát sajnálja, boltozódó csillagos ég és végtelen élet gazdagságát cseréli be a szomorú kis emberért, aki ő maga. Aki magát sajnálja, az minden szívek megrabolója: szívét rabolja el a többi szívektől.

Tanulj meg sírni, hogy megtanulj nevetni — nevetni magadon és a szenvedésen, mely erősebb akar lenni, mint vagy te.

Ki erősebb nálad, aki halálíg fiatal tudsz maradni és énekelni himnuszát az olthatatlan tűznek? Kinek van sírni- és siratnivalója, ha nem

neked? S kinek van több oka, hogy élni akarjon s ha sírva is, de előre ujjongjon, mint neked? A kígyót azonban, mely kísértve sziszegi: szerencsétlen te, sajnáld magad — a kígyót fojtsd meg kemény marokkal.

KÉT TESTVÉR

Illyés prófétának, ahogy a krónika beszéli, magával az Úristennel volt randevúja a Hóreb hegyén.

Negyven nap és negyven éjjel ment, míg oda nem ért a hegyhez, hogy annak barlangjában várjon a mindenható látogatóra. Várt. S míg vár, szél támadt, oly nagy és erős, hogy a hegyek meginogtak és a kősziklák meghasadoztak.

— Íme ez az, Ő jön, itt van — gondolta a próféta. De tévedt. A szél, bármily nagy és erős is volt, csak elült. És sehol se volt, akire vár.

Erre földrengés keletkezett. Illyés szíve nagyot dobban:

— Íme, ez az, Ő jön, most itt van.

És megint tévedt a próféta. A földindulás se jelezte isten jelenlétét.

S mikor a földindulás után tűz csapott fel, Illyés, aki biztosra vette, hogy ezúttal nem hiába érzi torkában a szívet, harmadszor is tévedett. Az Úr nem volt a tűzben sem.

Ezek után, legalábbis úgy képzem, a próféta viharból is viharabb viharra vagy földrengésnél is rettentőbb katasztrófára vagy tűznél is égetőbb tüneményre vár, melytől a tengerek is, mint fazék víz forrnak majd fel — kataklizmákra, melyek méltók legyenek, hogy általuk jelentse ki hatalmas magát az Úr. S ó csoda! ó minden csodánál mélyeségebb, minden mélységnél szédítőbb, minden isteninél istenibb, mert legemberibb csoda: csak csend támadt Illyés barlangjában. Mint nyári szellő, mely lassan, szinte lábujjhegyen jár. Ebbe a csendbe öltözött bele, ennek a csendnek nyugodt lepleiben találkozott össze a világegyetem két legnagyobb titka: az ember és az a Másik, az, akit némelyek istennek, némelyek, mint a régi görögök, kik még külön templomot is emeltek a tiszteletére, az Ismeretlennek neveztek, de akit tán Erőnek, avagy Igazságnak, tán Sorsnak is, de biztosan s joggal: Életnek nevével is lehet hívni.

*

Nem tudom, hányadszor olvastam s hányadszor gondolkoztam el ezen a több ezer éves legendán — mindig úgy járok vele, mint arcokkal, akiket szeretek: nem telek be nézésükkel s mindig újra meglepnek egy új szépséggel, kifogyhatatlanul. Nem ülök-e, és ennek a megnyomóított földnek minden lakója, nem ülünk-e mindnyájan Illyés barlangjában — várva a nagy találkozásra, a szabadító, megváltó csodára — s volt-e valaha világ és szív ilyen távol attól az igaz csendtől, melyben az ember önmagára, végre a maga végtelen benső gazdagságára találna?

Az események szédületes vad lármája csak feltépi a sebet: a nézők és részvevők tehetetlenségét, a szegénységet, az eseménytelenséget. Igaza van-e a legendának abban, hogy semmiféle földindulásban sincs jelen az Egyetlen és hogy az élet szava csak akkor válik hallhatóvá, ha bekövetkezik — a csend?

Kérdés kérdésre tódul.

Az utolsó évtizedeket az jellemzi, hogy mindinkább megszűnt ennek a lelki magatartásnak a lehetősége, melyet ugyancsak a Biblia a szóval jelöl meg: se hideg, se meleg.

„Se hideg nem vagy, sem hév: vajha hideg volnál vagy hév. Mivel-
hogy lágymeleg vagy, sem hideg sem hév, kiokádlak az én számból.”

Ez utolsó évtizedekben a politikai atmoszférával együtt egyre jobban és jobban áthelyült a lelkeké is. Egyre fogyott azoknak a száma, akik közömbös nézőknek érezhették magukat, s amint múltak az évek, egyre inkább szenvedélylé fokozódott a hév, mellyel egyesek és tömegek valami mellett vagy valami ellen állást foglaltak. Ez az anti-idillikus folyamat elérte a csúcspontját ebben a háborúban. Mindenki megtanult gyűlölni. Ami még nemrég ideológiák küzdelmének vagy nézetek és nézetek vitájának látszott, mely mellett a magánélet háborítatlanul, külön megállhat, ma mindenki harcává vált. Az egymással haroban állók egymásban nem embert, hanem a megtestesült, végzetes halálos Rosszat látják. S ki-ki a maga szempontjából alapos okkal.

Aki ma él, az elkerülhetetlenül telítve van gyűlölettel. Mint a fák levelének nyári zöldje, a gyűlölet ma magának az életnek megnyilatkozása, élet-eleme. Asztrológusok nyelvén: a földgolyó ma a gyűlölet izzó csillagképe jegyében végzi körforgását. A szeretet kétarcú: egyik arca csak a gyűlöleté lehet.

Ó a Dosztojevskij Ivan Karamazovjának a passziója! Ūri passzió! Mindenféle napi újságokból az emberi bestialitás dokumentumait vagdossa ki és gyűjtögeti, hogy erre az ő albumára mutatva felvesse a kérdést: ki az a szent, akinek joga van a megbocsátásra? Kinek van joga, hogy megbocsásson a földesúrnak, aki szórakozásból vadászkutyáival vesz űzöbe és tépet halálra egy kisfiút?

A nemzedéknek, mely az enyém, nincsenek, nem lehetnek ilyen űri passziói. Az én nemzedékemnek nem kell újságok hírei közt böngészgetni egy-egy rémtett után. Sajog a bőrünk a megélt rémségektől, és éjszakánként bele-beleugatnak álmainkba a kutyák, akik ma is és a nap minden órájában gyermekek és aggok, fiatalok és nem fiatalok élő húsába mártják meg fogaikat. Gyűlöletet ugatnak — és az ő hangjuk tölti be az elvadult sivataggá vált földet. De az űldözöttek, megtépettek, megölöttek és menekülök némasága is gyűlölet. S az űldözöttek örömei a gyűlölet örömei. És aki tudna ma nem gyűlölni, az már ezzel árulóvá válna, a halottait árulná el és az élőket, magát a szeretetet árulná el.

Tehát? Tehát sikerült bennünket lélekben is megnyomorítani a nyomorítóknak?

Az emberek, a képek, a szobrok, a könyvek, a tájak, a muzsika, minden, amit szerettek, az enyém. Csak az az enyém, amit szeretek. A párizsi Louvre az én személyes kincsem. Senki tőlem el nem veheti. A Renoir-kép a gazdag műgyűjtő falán ezerszer inkább az enyém, mint az övé, mert neki csak vagyont jelent, de én szeretem. Semmi hatalom se tehet valamit oly elidegeníthetetlenül sajátommá, mint a szeretetem.

A gyűlölet azonban mindig boldogtalan. Önmagában ég, és nem vezet belőle út a tárgyához. Mindig éhes. Azért gyűlölet, hogy ne akarjon jóllakni, s hogy ne tudjon kialudni. Nem tud betelni, mint ahogy a tűz nem telik be, s martalékhoz jutva csak nagyobb lánggal ég. A gyűlölet nemcsak hogy semmit sem ad annak, aki gyűlöl. Sémává redukálja a

világot, élő emberek milliói, millió arc csak egyetlen fantom, séma, melynek neve: ők, az ellenség.

Mégis, nem maga a gyűlölet a probléma. Ami az embert nyomorékká teszi, gyógyíthatatlanul, az nem a gyűlölet, hanem a gyűlölködés. Mert míg a szeretettel sose lehet eléggé pazarló az ember, a gyűlöletét nem szabad tékoznia. S aki jól gyűlöl, az ma, mikor a gyűlölet elkerülhetetlen sors, közelebb van a szeretethez, mint az, aki még mindig még gyűlölni sem tanult meg. A gyűlölködés csúf és önző, a jó gyűlölet önfeledten önzetlen. Aki jól gyűlöl — s csak aki jól gyűlöl —, ma csak az szeret igazán, világos és tisztán látó szeretettel. Ma nincs szeretet, mely ártatlanabb a gyűlöletnél. Nemcsak a szeretet kemény, mint a koporsó és erős, mint a halál. Az Énekek Énekének ez a himnikus sora ráillik a gyűlöletre is. Mert ma testvérek ők ketten, ikertestvérek s egyik nem él a másik nélkül.

*

Ülünk Illyés barlangjában. S az Úr nincs a viharban, nincs a földindulásban, nincs a tűzben, tudjuk. De tudjuk, hogy mi csak viharon, földinduláson, tűzön keresztül juthatunk el, ha eljutunk, ahhoz a csendhez, mely mint nyári szellő lassan, szinte lábujjhegyen jár, a csendhez, mely egyedül isteni, mert egyedül méltóan emberi.

A HÜTLEN LÉLEK

„Es mindenik Kérubnak négy orcája vala; az első orca Kérub orca és a második orca ember orca és a harmadik oroszlán orca és a negyedik saskeselyű orca. ... És minden testek és hátok és kezek, szárnyaik és a kerekék rakva valának szemekkel ...”

Ezékiel X.

Megérkezett a hűtlen lélek. S mivelhogy élő szívek minden dobogását más milliós szívek utolsó dobbanása kíséri, a megérkező hűtlen lélekkel egyidőben milliós és milliós meztelen lélek hemzsegett az Úr trónusa előtt. Miting volt ez, amilyen óriásit a föld még sose látott. Odafönn az égben azonban nemcsak mindennapos, hanem mindenperces látvány. A smaragd fénytől vakító trónus lábánál, mint végtelen búzaföldek aratásra érett kalász rengetegje, ha szél söpör el fölötte — alázatos remegésben hajol meg ítéletre váró lelkek milliója. Mélyen hajolnak meg, de azért mégse, egyetlenegy se tud elbújni, láthatatlanná válni, mert mint megannyi hirtelen elakadt üstökös, minden egyes léleknek megvan a maga külön, személyes fénycsóvája. Elkövetett és elmulasztott tettei, valamint gondolatai és vágyai, ha egyszer megfogantak a szívében, soha többé nem tángatlanok az ember mellől — s mint ahogy az ősz felszabadítja a szőlőlevelek rejtett színpompáját, a földi haláltól meztelenné vált lelkeken kiütkezik minden: rejtett és nyílt seb, emlék és be nem tett óhaj. S így megvan minden meztelen léleknek a maga külön mindent kiváló beszédes színösszetétele.

— Szent, szent, szent az Úr, aki vagyon és aki eljövendő — hirdetik a Kérubok, akiknek hat szárnyuk és minden szárnyukon megszámlálhatatlanul sok a szemük.

— Szent, szent, szent az Úr! — mondják szárnyaikat csattogtatva egyre, és megszámlálhatatlan szemeikkel a meztelen lelkek megszámlálhatatlan színeit nézik. Csak ők, a Kérubok szólnak szóval, a meztelen lelkek már nem beszélnek, ők csak színt vallanak a Kérubok megszámlálhatatlan szemei előtt.

— Szent, szent, szent az Úr! — harsogják a Kérubok és mintha vihar száguldana végig a meztelen lelkek fölött, melyek már remegni se mernek és az Úr orcáját smaragd fény mögé rejtő trónus előtt, egy szintben úgy feküsznek mozdulatlanul, mint egyetlen üvegtenger, hasonlatos a kristályhoz. A smaragd fénytől vakító királyi székből pedig jönnek vala ki villámlások és mennydörgések — így és nem másképp van ez ott az égben ünnep és hétköznapi és minden perdben.

Ezt látta a hűtlen lélek is, aki, íme, szintén megérkezvén, nem hajolt meg alázatosan, hanem mint végtelen tengeren magányos vitorlás, csak állt felegyenesedve, inkább kíváncsian, mint ijedten, akárcsak valami műértő, aki hosszan és figyelmesen szemlél egy valóban rendkívüli színekompozíciót. A Kérubok még félelmesebben harsogtak, a mennydörgés és villámlás is még fenyegetőbben hangzott és világlott, de mikor a magányos hűtlen lélek továbbra is csak mozdulatlanul szemlélődött és figyelt, mintha nem is volna egy azok közül, akik ítéletükre várnak — csend támadt. A Kérubok elfelejtették a maguk dicsőítő énekét, megszámlálhatatlan szemeikkel csak az újon érkezőt nézték, s nem hallatszott a csendben, csak a többi meztelen lélek remegése. Az újon érkező is hallgatott, mert az égben nem kap helyet az emberi szó, mely sohase átlátszó, az égben színt vall a lélek s a Kérubok értik a színek beszédét. Odafönn csak a szemnek hisznek, s odafönn lehet a szemnek hinni.

— Végre! — így kezdte azonban a hűtlen lélek. — Már-már attól tartottam, hogy itt az égi harmónia éppúgy belém fogja fojtani a szót, mint lent a földi hangzavar vad lármája. Szerencsére azonban itt nem lehet elhallgattatni senkit, itt láthatóvá válik az is, ami magányos, legmagányosabb. Ti, Kérubok, a hat szárnyatokkal és szárnyatokon a megszámlálhatatlan szemekkel, nem ijesztetek. Mi ijeszthetne még engem, aki míg a földön éltem, nem féltem nyitott szemmel és ami több, nyitott szívvel járni. A földön is milliók és milliók úgy hevernek különböző bálványaik előtt, mint itt ezek a meztelen lelkek Isten trónusa előtt. A hatalom mindig gyanússá teszi azt, aki hatalmas. Legalábbis énelöttem semmi esetre se teszi tiszteletreméltóbbá. S milliók, akik valaki előtt hason fekszenek — argumentumok inkább az illető ellen, mint mellette. Nézzétek, ezerszemű Kérubok, és nézd te smaragd fényeddel vakító Isten: amíg a többiek összebújnak, mert mindenkinek van népe, százezrekkel és milliókkal közösen vallott istene, vallása, egyháza — én, mint a földön, úgy itt is magamban állok. S arra, hogy isten miként fog ítélni fölöttem, nem annyira magam, mint épp őmiatta, isten miatt vagyok kíváncsi. Mert a bíró azzal, hogy kiről milyen ítéletet hoz, önmagáról is állít ki bizonyítványt; a kicsi falu bírója éppúgy, mint a mindenható isten. Nosza, ítélj meg engem, hogy végre megfoghassalak, Isten! Mert én, aki, íme, itt állok, életem minden dolgában téged kerestelek, téged, kiről papok és istentagadók beszélnek, ki fűn, fán, kővön és vízen, természetesen és pusztuláson keresztül sejteted, hogy vagy, de akinek minden megnyilatkozását százféleképpen lehet magyarázni. Soha oly egyértelműen, olyan láthatóan nem vallasz színt,

mint most az én lemeztelenedett lelkem. S hogy kerestél téged ez az én lelkem! Még nem tudtam többet, mint a saját nevemet leírni, s kisgyerek, néha szobában vagy réten önkéntelenül lábujjhegyen kezdtem járni — a megilletődés miatt. Mert szobában, egyedül vagy emberek közt vagy sík pázsitos réten fejem fölött madarakkal, kék éggel, felfelderengett bennem a sejtelmes megismerés: nap, hold, csillagok, kiskutyám, én, a többi ember, diófánk az udvarban, fehér pettyes piros páncéljával a katicabogár, a vizek és a kertek, minden, amit látok, meghívott vendég itt a földön, s aki meghívott minket, bújócskát játszik velünk. Mért hívtak meg engem és bennünket mind ide vendégségbe? Mi az a mi vendéglátónk, aki az élet? S van-e ennek a mi vendéglátónknak is gazdája, aki még nála is több? S ami minden kérdésnél jobban foglalkoztatott: különböző vendégek, mi dolgunk nekünk egymással, mit tegyünk egymással, egymásért együvé verődött csillagok és föld, ember és ember és megszámlálhatatlan más meghívottjai a rejtett és rejtőzködő vendéglátónak? Mit akarjak, hogy nagy Meghívó, a te akaratodat akarjam?

A kérdés nem az eszemé volt — mit az ész annak, aki úgy szomjazik, mint én! — a szomjúhozó voltam, s a gondolataimat szomjaim nevelte, szomjamtól nem ismert megállást a lábom, szomjaim nyújtatta ki velem a kezemet — téged szomjaztalak, igazságod, igazságom, a fundamentálist, a mindent összetartót, a mindent betetőzöt. Ám, akit az Utánad való szomjúság kerget, mintha csúfolni akarnák minden források. Mert nem gúny-e, ha azt, kinek álmát rabolja el a vágy, hogy az élet vendégéből, aki ő, vendéglátó legyen — nem cudar megcsúfolása-e a Hol vagy?-ot kérdező vágyának, a vágyódónak, ha minden feleletül — tilalmakat kap? Ne imádj bálványokat, ne ölj, ne paráználkodj, ne orozz, ne tégy hamis tanúságot, ne kívánd azt, ami felebarátodé — tíz parancsolat helyett tíz tilalom. Mit adtok ti, tilalmak a szomjúhozónak, akinek egyetlen gondolata se kérdi, hogy mi az, amit ne tegyen, de minden vágya a vágy, hogy megtalálja, amit tennie lehet, amit tenni tud, amit egész szívvel tenni akarhat? Mi közöm nekem ahhoz az istenhez, kinek már az Éden-beli emberhez, az első emberhez intézett első szavából is kicseng egy Ne, egy tilalom? Egy isten, aki villámban, tűzben csak egy ezt ne, meg azt ne tilalmakat mennydörgő tanítómester — nekem az ő Sinai hegye a kinyilatkoztatással sértő csalódás épp azért, mert senki jobban nem szomjazott arra, hogy hallja a hangodat. Mi szüksége annak, akit a sajjó végesből a végtelen vonz maga felé, hogy sorba előszámlálják neki s eltiltsák tőle a szemétdombokat, melyeket akkor se tudna el nem kerülni, ha maga isten parancsolná neki? Akinek pedig tiltani kell a tolvajlást, bálványimádást, hamis tanúzást vagy orgazdaságot — mit ér annál a tilalom? Hozzám, az én kérdésemre, az én vágyamra, ahhoz, aki én vagyok, hol a szavad, egyetlen személyes nekem szóló szavad? — Így kérdeztem és kerestelek, túl tíz parancsolatokon és minden törvényeken. Kerestem magát az életet, magát magamat benned és bennem téged. Hogy lehettem volna jó tanuló, mikor sehol se találtam a könyvre, melyben a lecke állt volt, az én leckém? Hallottam a jó tanulók okos beszédét. A jó tanulók! Olyanok, mint a hamu, melyen nem is látszik már, nyoma se látszik már rajta a tűznek. Ezek a jó tanulók! Beteltek a hamunak az ő szürke bölcsességével, s úgy tesznek, mintha lenni annyi volna, mint élni. Nekik az élet nem

valami, amit mindenkinek el kell érni, amiért kinek-kinek saját külön veszedelmek közt kell felfedező merészséggel nemcsak útra kelni, hanem mindig úton lenni. Ők azt hiszik, hogy ha nem teszik, amit nem szabad, akkor ők az igazak. S mert hallottam és láttam őket, én is megtanultam valamit. Nem fölük, hanem rajtuk. Megtanultam, hogy egy minden mozzanatában kifogásolhatatlan élet a maga egészében istentelenül üres lehet. A halottak se sértik meg az erkölcsi törvényeket, a halottak magatartása is fegyelmezett és kifogásolhatatlan. Az, ami csak nem-rossz, messze van a jótól, amit én kerestem. Ha tilalmaidon keresztül hozzád lehetne jutni, senki közelebb nem lehetne hozzád, mint a halottak. De a halottakról — a halottakról, kik a föld alatt fekszenek vagy még a földön járnak — szomjas szívem buzgón énekelte a zsoltáros királlyal:

— „Térj hozzám Uram, mert nincsen te felőled a halálban emlékezet; a koporsóban kicsoda mond néked dicséretet?”

Én pedig dicséretet akartam neked mondani, dicséretet az életemmel és az énekemmel, dicséretedre akartam válni, te ismeretlen Vendéglátó! És van-e külön dicséret a Vendéglátóra, mintha mindazok, akiket dús asztalához hívott, örvendeznek, ujjongnak, hogy helyet kaptak? Mi istenibb, mint az akarát, helyet szorítani a nagy asztalnál mindenkinek, aki emberarcot visel? Mikor a dús asztal semmivel se kisebb, mint maga a föld? S akik e földön vagyunk, nem vagyunk-e mind meghívottak? S a Sinai hegyi ágék tíz tilalmát egyetlenegy parancsban foglaltam össze s a parancs így szólt: ember, tisztítsd meg a földet a bálványoktól, hogy gyilkosokról, rablókról és félelemtől mit sem tudó szabad emberek áldják és dicsérik itt az ő Vendéglátójukat, az Urat, aki mindenki szolgálja s aki az Élet.

Így indultam százezrekkel és milliókkal egy sorban rohamra, és az istent már nem hívtuk istennek, a mi zászlónk volt maga az Isten, az Igazság, a Remény, a Tíz Parancsolat és az Élet. Szép zászló volt — a legjobbak szíve vére festette pirosra —, századok és évezredek óta nemzedék adja nemzedéknek, hogy minden nemzedék legjobbjai újra és újra átfessék vérükkel pirosra. Szép zászló — ám a legszebb zászlók is lele hullanak a sárba, és nincs az a sivatag, hol az ember oly elhagyottan magányos lehet, mit bajtársak sűrű seregében menedélve. S ha egyszer elvéted a lépést — a lépést egy ütemre menni, lenni, hinni a sereggel —, jaj a békétlen léleknek, aki a békétlenek közt is külön békétlen. Jaj neki s én nem tudom, mért volt jaj nekem — túlságosan előre szaladtam-e, vagy csak nem tudtam lépést tartani —, előre futottam, vagy lemaradtam-e, egy napon kívül, egyedül maradtam, s csak a szívemben maradt régi helyén a régi szép, a régi legszebb zászló.

S így maradtam új sebekkel s új ellentmondásokkal s a régi be nem tett vággyal megint hűtlen és megint egymagam. Váltogattam isteneimet csak azért, mert az egy istent, az életet kerestem, tégedet, aki után való vágyam percre se hagyott el. Vágyamhoz való türelmetlen hűségem tett hűtlenné mindenhez, amit elértem. Mutass nekem egy embert, aki hübb énnálam, és mutass nekem egyet, aki hűtlenebb, mint én! — így sikoltottam a mélységből és magányom jajsavára — feleltél. Mert te nem szóban felelsz a kérdezőnek, hanem asszonnyal feleltél, feleltél nekem a szerelemmel.

Megölelt engem az asszony, és én megöleltem őt — és mintha ezer templom ezer harangja zúgott volna szivemben egyetlen halleluját. Édes vagy, gyönyörű vagy, tudom már, csak most tudom, milyen jó vagy, mily édes vagy, én édes istenem! Mint a vizek tavaszi áradáskor, úgy öntötte el a túlradó örömem a mindenséget, és sajnáltam a csillagokat, akik nem tudják, mi a csók, és a köveket, amiért nem tudnak felolvadni az ölelés mámorában. Mért nem sírunk a boldogságtól, holott ajándékba kaptuk a szerelmet? És ujjongott bennem a te új neved, szerelem a te neved, legjobb neved, vendéglátó isten. És nem lakik jól veled az ember és a vágy nem tud kihülni — mint ahogy az élet maga nem tud elmúlni. S kérdeztem magam: ugye, én hűségem, végre nem teszel hűtlenné, végre megmaradsz hűségnek, egynek magaddal? És néztem kedvesem homlokát — és nem tudtam, mit lát. És néztem kedvesem sóhajtása és az ő nevetése nem az én nevetésem. Megöleltem, és az ő vágya egybeolvadt az enyémmel az ölelésben — de az ölelés egy perc volt és utána külön ő és külön én. Két magányosság olvadt össze, és két magányosság vált széjjel. Part és tenger össze-összeér, és mégis mindig újra kettő, és a leghűbb vágy megmarad vándormadárnak, örökön hazát keresőnek. Felelj, isten, itt, vajon itt találok-e hazát, itt, vajon itt végre megszabadítják-e a hűségest a hűtlenség sorsától? Felelj, isten, felelj, felelj!

Állt a hűtlen lélek, mint végtelen tengeren magányos vitorlás, és színt vallott isten Kérubjainak megszámlálhatatlan sok szeme előtt. S egy jó angyal átröpült a lelkek kristálytengere felett, egyenesen a hűtlen lélek felé, és már föléje is hajolt, hogy felvegye, felemelje magasba és mindörökre megszabadítsa a vágytól, melyre a hűtlen lélek panaszkodott. A Kérubok várakozva tárták ki szárnyaikat, és megszámlálhatatlan szemeikkel nézték, hogy mi lesz most.

A hűtlen lélek azonban, amint látta a jó angyalt közeledni s amint megértette szándékát, megijedt, színei először árultak el rémületet. És a Kérubok megértették, hogy a hűtlen lélek szembeszállt a jó angyallal:

— Mi maradna belőlem, ha engedném, hogy elvagyed büszke boldogtalan vágyam? Az én hazám az égben is az én szent hazátlanságom.

— Szent, szent, szent az Úr, a mindenható Isten, ki vala, ki vagyok és ki eljövendő — harsant fel újra a Kérubok hangja, kiknek hat a szárnyuk és minden szárnyukon megszámlálhatatlanul sok a szemük.

* Ezeket az írásokat Sumartinban, Brač szigetén írtam 1942-ben és 43-ban az ott internált zsidók falújságja számára.